

**QÜESTIONS
DE
VIDA CRISTIANA**

67

EXTRET

**PUBLICACIONS
DE L'ABADIA DE MONTSERRAT 1973**

rector Stanislas Fumet, amb J. Folliet i E. Cadeau com a secretaris de redacció.

Pel que fa a Maritain, la seva presa de posició en la nostra guerra, que constituïa una aplicació concreta de la seva teologia política, continua essent objecte de fortes discussions. Encara el 1956 la *Civiltà cattolica* l'atacava durament, possiblement com una manera d'impugnar les posicions de Mons. Montini, aleshores allunyat de Roma i esdevingut arquebisbe de Milà. Amb motiu de la mort de Maritain, Jacques Nobécourt recordava l'influx que havia exercit en el Papa actual i en la democràcia cristiana italiana. Montini va fer traduir i va prologar l'edició francesa de *Trois réformateurs*, i personalment va traduir *Humanisme intégral*. Nobécourt qualifica Maritain d'*inspirador del montinianisme*⁴¹.

HILARI RAGUER

41. *Le Monde*, 2 de maig de 1973.

NOTA BIBLIOGRAFICA

CRISTIANISME CATALÀ CONTEMPORANI

JOSEP MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* («Sauri», 11). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973

VICENTE PALACIO ATARD, *Cinco historias de la república y de la guerra*. Editora Nacional. Madrid, 1973

Fins als qui creuen conèixer la història del cristianisme català d'aquest segle, la lectura de l'*Aproximació* de Josep Massot pot ser-los una revelació i pot oferir-los més d'una sorpresa. Dintre la modèstia d'un assaig que arrenca d'un article aparegut al volum 29 de QÜESTIONS DE VIDA CRISTIANA, dedicat a *Literatura catalana i cristianisme*, es retroben les línies més conegudes del nostre cristianisme, partint sobretot d'aquesta realitat que són els escrits, reflexos parcials de la nostra cultura. A més, l'assaig treu de l'oblit una sèrie de notícies sobre fets prou representatius i estableix un primer canemàs de la nostra història religiosa recent, que servirà de base i d'estímul per a recomptes més exhaustius. Sens dubte algú podrà discutir l'elecció, o lamentar omissions o, en canvi, sorprendre's d'alguna presència; potser hi haurà qui criticarà la intensitat dels subratllats, però qui podrà proclamar-se jutge per determinar els darrers criteris de valoració?

L'obra de Josep Massot és un assaig, ple de referències que garanteixen que no vol falsejar la perspectiva de conjunt: la intenció de l'obra és recollir les peripècies consignades en lletra de motllo que ha hagut de travessar l'esforç de rejueniment eclesial a Catalunya. La discreció a les al·lusions de malentesos, polèmiques i tensions no ens ha d'illusonar a pensar que tot el pensament religiós s'ha ordenat en una mateixa direcció i que ha reduït el pes de la rutina, la força de la inèrcia, la gravetat dels obstacles. Les vicissituds del cristianisme a la Catalunya del període analitzat són immenses i l'aproximació de Josep Massot confirma la necessitat d'estudis analítics que puguin desembocar en una història completa de l'Església contemporània al nostre país.

Probablement al final de l'obra el lector veurà simultàniament la pobresa i la riquesa de la vida cristiana dels Països Catalans. Les circumstàncies han condicionat el seu desenrotllament, com fa notar Josep Massot en més d'una ocasió. I el mateix títol ja és explicatiu i encertat: es tracta d'un títol que no vol prometre més del que realment el llibre ofereix; els límits han estat honradament establerts. I hom ha hagut de treballar sota la pressió de condicionaments de moltes menes, que obliguen a una autocensura.

El període presentat coneix en la guerra civil un trauma que justifica recórrer a la imatge de la cadena trencada: la cadena generacional que no tingué ocasió de passar aquell relleu del pensament cristià que hauria estalviat les energies d'una represa que, per poder-se orientar en la nova situació, sentí com li xuclaven les forces. No es pot oblidar que, per part de les noves generacions, el desig de referir-se a la que els precedí, instauradora, si no d'una tradició, almenys d'un estil, ha estat una de les tasques ambigües en tant que ha robat a la creativitat que se'ls demanava en la postguerra aquella lucidesa capaç d'il·luminar les inèdites i alambinades circumstàncies. Així, a remolc d'aquestes, han anat donant resposta amb la poca originalitat pròpia de la importació d'un pensament poc arrelat en les necessitats ambientals, amb intervals d'eufòria i de desencant. L'esperança del pre-concili, l'acolliment del concili, el cansament posterior, simplificants, són les darreres etapes d'aquest període estudiat. Les pinzellades sobre aquests últims anys, al voltant del concili, amb les seves llums i ombres, són ràpides; i és llàstima, perquè són anys decisius. Però la proximitat no ens dona prou perspectiva per apreciar els corrents doctrinals i l'acció evangèlica que van preparant un cristianisme renovat. Per això, Josep Massot es resisteix a fer la història de les idees teològiques i dels moviments apostòlics; sovint es limita a un assaig bibliogràfic. Aquest assaig necessitava ser modest per poder ser eficaç. És ben cert que no faltarà qui considerarà aquest esbós massa esquemàtic, insuficient per poder situar els problemes viscuts i plantejats a la nostra Església particular. Per altra banda, «molts dels articles recollits tenen una actualitat molt passatgera!», potser afegirà algú. Però, permeteu-me una reiteració: aquest mètode en realitat és molt eficaç, no sols perquè en aquests articles la Paraula de Déu i la llum de la fe troben el seu lloc d'expressió en la vida quotidiana del poble fidel, sinó perquè la presentació de Josep Massot representa un estímul per a treballs ulteriors que potser la càtedra Joan B. Manyà, de la Facultat de teologia de Barcelona, o alguna altra institució in-

teressada tindrà cura de dur a terme. Avui, ens escau particularment un gènere estimulant!

I punt final. Molt personal. Haig de confessar que, després de la lectura de l'obra, he sentit la temptació de fer balanç, no del treball de Josep Massot, sinó de la realitat que esquemàticament ofereix. I a partir del que he llegit, sense voler cedir ni a possibles prejudicis ni a entusiasmes de caràcter provincial, he constatat, enmig de la varietat de preocupacions, una certa unitat d'inspiració en la producció que mai no sabem si jutjar abundant o escassa. És en aquest moment que s'imposa d'agrair als qui ens han precedit el seu esforç, sense el qual no seriem el que som. I és en aquest moment, en conseqüència, que cal adonar-se que res no s'improvisa. El cristianisme no escapa en el seu desenrotllament a les exigències del temps i a la llei d'encarnació que vol que tot tingui un començament i una lenta preparació. La darrera observació del que m'he atrevit a anomenar balanç és que ha faltat, i no cal ara esbrinar-ne les causes, un treball d'aprofundiment doctrinal més comunitari, més coordinat. Aquest fenomen pot explicar certes actituds de confusió que potser s'haurien evitat amb una reflexió més compartida de la fe. No cal dir que el meu desig seria que la publicació d'aquest assaig de Josep Massot ajudés a reconèixer les deficiències del nostre cristianisme, per remeiar-les naturalment!, i a la vegada ajudés a millorar aquelles orientacions reeixides que com a gèrmens renovadors han aparegut escampats en aquest període intens —més en el camp de la vivència que no en el del pensament i de la seva formulació— d'aquest nostre cristianisme que es mou en una autocrítica esperçada.

EVANGELISTA VILANOVA

Acaba de sortir un llibre de Vicente Palacio Atard que recull cinc estudis; un sobre la pre-guerra (la revolució d'Astúries el 1934), tres sobre la guerra i un sobre la postguerra (l'arc de triomf de la ciutat universitària de Madrid). Aquest llibre sembla inaugurar una nova col·lecció significativament titulada *España en tres tiempos*. ¿Vol dir que ja hem entrat en un quart temps, en el qual es pot parlar dels tres primers amb serenitat i amb objectivitat? Per bé que Palacio Atard, especialista en història d'Espanya del segle XVIII i bon coneixedor dels fets més recents, deixa veure prou una determinada tendència o simpatia, no gens favorable a la República, amb tot el seu llenguatge és mesurat. Les dades objectives predominen sobre els judicis subjectius,

i els mateixos judicis no porten la càrrega d'apassionament de la literatura de la guerra i de la postguerra. Per exemple, em plau de veure reconeguda la sinceritat religiosa del ministre Irujo.

Dels tres capítols sobre la guerra, els dos primers reproduïen estudis del mateix autor publicats l'any passat en el *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*.¹ Per cert, podreu detectar clarament la tendència de l'autor si, en aquest mateix diccionari, compareu les seves col·laboracions amb l'article *Catolicismo social*, excellent treball de Casimir Martí. El tercer capítol sobre la guerra o sigui el quart del llibre, titulat *Intentos del Gobierno republicano de restablecer relaciones con la Santa Sede durante la guerra civil* (pp. 79-12), reprèn en part els dos anteriors i els amplia amb una colla de detalls mai no publicats, especialment sobre la intervenció de la *Unió Democràtica de Catalunya*. Sense la nota bibliogràfica que enriqueix els altres dos capítols, aquest, per alguns documents que cita i per una sèrie de fets que simplement transmet sense indicar la font, dóna la impressió que l'autor ha tingut accés a un arxiu o fons documental de gran valor que no designa; potser la *Delegación de Servicios Documentales*, de Salamanca, esmentada a la p. 77. La grafia d'alguns noms catalans (*Torréns*, en lloc de *Torrent*, per exemple) podria fer pensar que Palacio Atard treballa de segona mà, o per referències verbals, o de memòria, però les moltes i llargues citacions literals no permeten de creure-ho.

Com que fa dotze anys que estic estudiant la història de la *Unió Democràtica de Catalunya*, confio que, si Déu i els homes permeten que dintre de pocs mesos publiqui la tesi que estic acabant d'enllestir, es podrà completar millor tot el que aquest llibre explica sobre la intervenció d'alguns homes de la democràcia cristiana de Catalunya (Vila Abadal, Serrahima, Trias Peitx, Roca Caball, Coll, Carrasco, Brunet, etc.) en els intents de restablir el culte públic a casa nostra durant la guerra. De moment, però, voldria rectificar Palacio Atard en una qüestió molt important.

Quina va ser la posició de la Santa Seu davant la proposta del govern de la República de restablir el culte?

Tothom està d'acord que el P. Josep Maria Torrent i Lloveras, oratorià, Vicari general de la diòcesi de Barcelona, va prohibir repetidament i enèrgicament el culte públic a Barcelona. Va ar-

1. *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, dirigit per Q. ALDEA, T. MARÍN i J. VIVES. CSIC. Madrid, 1972, t. II, sub voce *Iglesia y Estado*, seccions 17a., *La segunda república española (1931-1936)*, i 18a., *La guerra de España (1936-1940)*.

ribar a amenaçar amb retirar les llicències als sacerdots bascs que intentaven d'obrir algun nou temple. Palacio Atard cita l'opinió d'A. de Lizarra (pseudònim d'Andrés de Irujo, germà del ministre Manuel de Irujo), segons el qual aquesta actitud de l'autoritat eclesiàstica de Barcelona estava en contradicció amb el desig del Vaticà de tornar a obrir públicament el culte, com una primera etapa abans de restablir les relacions oficials entre la Santa Seu i la República. Però Palacio Atard mateix sosté que no hi ha tal contradicció, perquè aquell desig del Vaticà no consta en cap document oficial, sinó només en la glossa informal que, en una nota verbal, fa Mons. Fontenelle, emissari privat del cardenal Verdier (p. 112).

És sobre això que crec urgent de divulgar per primera vegada la posició *oficial* de la Santa Seu.

El 2 de novembre del 1937, acceptant la invitació del ministre de Justícia Manuel de Irujo, el P. Torrent, en un cotxe oficial del ministeri, el visitava per tractar de la llibertat de culte. En arribar al lloc, la guàrdia va formar i li va presentar armes, amb gran sorpresa i una certa satisfacció ingènua del Vicari general en funcions de bisbe. Davant dels oferiments i garanties del Sr. Irujo, el P. Torrent va respondre que comunicaria les seves propostes a la Santa Seu, i que ja contestaria quan li arribés la resposta de Roma.

La comunicació amb Roma no era gens fàcil. Un laic, Joan Rof, la portava o la recollia al consolat suís, que per via diplomàtica assegurava l'enllaç. Ningú no s'estranyava que les cartes es retardessin i fins es perdessin; en trobem un bon exemple en la correspondència d'Irujo mateix amb el cardenal Vidal i Barraquer. Però la resposta del P. Torrent al govern republicà no arribava mai. Una carta d'Irujo al P. Torrent dos mesos després de l'entrevista oficial (11 gener 1938) li recorda que encara espera el resultat de la consulta a Roma. Des d'aquest moment fins a la presa de Barcelona, el P. Torrent es lliura a una política dilatòria.

De fet, el 4 de desembre del 1937 havia escrit al cardenal Pacelli, Secretari d'Estat de Pius XI. La resposta de la Santa Seu, que no sabem exactament quan va arribar a les seves mans, porta la data del 29 de desembre. El cardenal Pacelli, en nom del Sant Pare, acusa recepció de la carta del P. Torrent sobre «la proposta d'obertura al culte públic d'algunes esglésies a Barcelona». Es veu que el P. Torrent, en la seva carta, havia parlat de la relació de costums que, en prolongar-se la total absència de culte públic, s'anava accentuant en progressió dolorosíssima. I aleshores vénen els dos paràgrafs essencials, que tradueixo literalment:

«Cas que l'actuació de la proposta referida contribuís a obviar, almenys en part, l'inconvenient lamentat, la cosa no podria sinó resultar de gran consolació per al cor del Sant Pare, que tanta sollicitud té pel bé espiritual d'aquests estimats fills. Cal, però, evidentment, que es tinguin respecte a això les degudes garanties: com, per exemple, que tots els fidels, no sols els bascs, puguin freqüentar lliurement aquestes esglésies; que es garanteixi el tranquil exercici del culte i que, a més, es prenguin les mesures necessàries per tal d'impedir que aquest exercici forneixi l'oportunitat o el pretext de noves vexacions contra el clergat i contra aquests fidels ja tan atribolats.

Vulgui per tant V. S., que trobant-se en el lloc disposa dels elements necessaris per formar-se una idea exacta de la situació, ponderar «coram Domino» la delicadíssima qüestió i, tot fent ús de la potestat diocesana ordinària de què està investit, prendre sobre això les mesures que cregui possibles i oportunes per al major bé de les ànimes que té confiades».

Aquesta carta del cardenal Pacelli és un fet històric, i com a tal és indiscutible. El que es pot discutir és la seva interpretació i, sobretot, si l'actitud del P. Torrent es va ajustar o no al criteri que des de Roma se li havia formulat. Persones que tractaven aquells anys amb el P. Torrent i que col·laboraven amb ell m'asseguren que, personalment, no era partidari de restablir el culte públic; que desitjava i potser esperava que el Vaticà respongués negativament a la seva consulta; que va quedar contrariat amb la resposta rebuda, i que va patir molt, del desembre del 1937 fins al gener del 1939, en no poder recolzar la seva prohibició del culte públic en una decisió superior. De fet, es va ben guardar de dir al Sr. Irujo o als altres alts funcionaris amb els quals més endavant va tractar que ja havia arribat la resposta, i en quin sentit. Les tres condicions que la Santa Seu exigia, el govern de la República era el primer interessat a assegurar-les i mantenir-les, i hauria estat molt enutjós per al P. Torrent de negar-ho. La Santa Seu, no sols no va inspirar aquesta política del P. Torrent (si bé va respectar, com diu la carta esmentada, la seva potestat diocesana ordinària), sinó que, amb el nomenament del Dr. Salvador Rial Llovera com a Administrador Apostòlic de Lleida (ja era Vicari General de Tarragona i representant del cardenal Vidal i Barraquer), obria una via més planera. La carta del cardenal Pacelli al P. Torrent, datada el 19 de març del 1938, que l'assabenta del nomenament del Dr. Rial, diu com de passada que és el cardenal Vidal i Barraquer el qui havia suggerit a la Santa Seu que Mons. Rial, sense deixar de residir habitualment a Tarragona, podria fer-se càrrec de la diòcesi de

Lleida. Al final del mateix any, tot i que la guerra sembla ja ben decidida, en resposta a una carta del P. Torrent que devia parlar de la situació religiosa a Catalunya i de la multiplicació de les activitats apostòliques, el cardenal Pacelli, el 12 de novembre, li escriu:

«En tot això, l'August Pontífex veu una penyora segura de temps millors i, tot confiant en la infinita misericòrdia divina, no cessa d'elevat ardents pregaries al Senyor per aquests estimats fills.

No escapa, però, a Sa Santedat que d'aquesta generosa activitat del clergat i dels fidels podria derivar a les ànimes un bé bastant més gran si aquesta mateixa activitat fos oportunament regulada i millor coordinada per a l'assoliment del noble fi que es proposa.

Allò que fins ara no ha estat possible per les circumstàncies adverses, es pot dir que ho serà més endavant (può dirsi che lo sia in avvenire); i en tal cas resultaria de no poca utilitat a l'Església que aquests Ordinaris, de la manera que consideressin més oportuna, es reunissin de tant en tant o almenys es possessin en contacte (si sentissero) per establir línies comunes de conducta en la direcció de les respectives diòcesis que tenen confiades.

Si en alguna qüestió de major importància o particularment delicada aquests Ordinaris no arribessin a un acord comú, no haurien de fer sinó sotmetre el cas a la Santa Seu, la qual no deixaria de fer-los arribar les instruccions oportunes».

És evident el desig de Roma de no mantenir artificialment una situació de catacumbes, quan ja no hi ha persecució, i de normalitzar tant com es pugui la vida de l'Església, sense esperar el triomf de Franco. Per part del Dr. Rial, tot va ser més fàcil. Tal com ja detallaré oportunament, Negrín, el Dr. Rial i els intermediaris de la U. D. C. (en aquest cas, Maurici Serrahima i Josep M. Trias) van convenir un pla de restabliment gradual del culte públic. El Dr. Bellido, titular del Comissariat de Cultes creat per Negrín, va oferir a Maurici Serrahima, el 23 de desembre, el secretariat general d'aquest organisme. Serrahima va refusar: aquell mateix dia començava l'ofensiva final. Però Antoni Brunet, de la U. D. C. de Tarragona, encara va obtenir del Comissari Bellido, el 12 de gener de 1939, el permís d'obrir al culte públic una capella del claustre de la catedral de Tarragona que ja tenien preparada, tot esperant l'autorització del cardenal Vidal i Barraquer. L'enfonsada del front del Montblanc i la ràpida presa de Tarragona van impedir que Brunet retornés a Tarragona i així, per pocs dies solament, no hi va haver a Catalunya una

església oficialment oberta al culte públic, amb totes les autoritzacions eclesiàstiques i civils, abans d'arribar les tropes de Franco. El Dr. Rial no va acceptar el cotxe que el Dr. Bellido li oferia per fugir, i va ser detingut durant dos dies i després deportat a Lleida durant algun temps.

Queda pendent la qüestió: ¿per què el P. Torrent no va accedir a restablir el culte a Barcelona? No tenim les seves cartes al cardenal Pacelli, en les quals el P. Torrent devia donar alguna raó de la seva manera de procedir. La recerca històrica, no havent-hi més documents, s'ha de limitar a recollir els parers i les impressions de les persones que envoltaven, ara fa trenta-cinc anys, el P. Torrent. Avançant i resumint els testimonis que espero publicar aviat, diré que diverses persones reporten la impressió que havia causat al P. Torrent la situació dels sacerdots bascs després de la derrota d'Euzkadi, sobretot les notícies d'afusellaments, i el temor a represàlies anàlogues si hom trobava a Barcelona una Església actuant públicament i relacionada cordialment amb la República i la Generalitat. Certament, la ponderació de l'influx efectiu que aquest motiu i d'altres van tenir en el P. Torrent serà sempre matèria discutible. El que, en la meua modesta opinió, queda absolutament fora de dubte són aquests dos punts:

Primer. La rectitud d'intenció del P. Torrent, a qui sempre recordaré amb veneració i afecte, per haver estat el meu confessor i director espiritual els anys que precediren la meua entrada al monestir de Montserrat; però he de reconèixer que aquesta és una convicció personalíssima, innecessària per als qui el van tractar i insuficient per als qui no el van conèixer.

Segon. Que la responsabilitat immediata del fet que a Barcelona no es restablís el culte públic fins al gener del 1939 no recau ni sobre les autoritats de la República (o de la Generalitat) ni sobre el Vaticà, sinó sobre el P. Torrent, el qual, en consciència, encertadament o equivocadament, va creure que ho havia d'impedir i de fet ho va impedir.

HILARI RAGUER

SIGNES DEL TEMPS

La pietat tradicional del poble cristià, en els països llatins, dedicava una especialíssima atenció durant el mes de maig a la devoció a Maria. Tots ho hem conegut i viscut intensament anys enrera, si exceptuem —és natural— els més joves.

Diverses raons han produït la decadència del «mes de maig» tradicional: la secularització general de la vida, el ritme absorbent del treball, l'escassa qualitat teològica i bíblica de molts d'aquests actes devocionals, etc. Amb tot, la persona de Maria de Natzaret, ha estat reintegrada encertadament al corrent central del misteri cristià, és a dir, a la litúrgia. En l'Eucaristia, cada dia expressem la nostra lloança a Déu «en comunió amb Maria, els apòstols i els sants». Durant el temps d'Advent destaca la seva figura com a anunci, preparació i primera realització de Jesucrist, alliberador de la humanitat. Per Pasqua i Pentecosta veiem Maria que presideix la comunitat que reviu i anuncia al món el record del Crist i el seu misteri de salvació.

Un fet curiós, gairebé grotesc, ha donat actualitat al paper de la devoció de Maria en l'Església. Em refereixo a les vicissituds de la imatge de la Mare de Déu de Fàtima a Madrid. L'arquebisbe i els seus auxiliars van prohibir l'entrada de la imatge a la ciutat. Les seves raons són bastant convincents: ja hi ha imatges de Fàtima en quasi totes les parròquies, i hom sabia que l'extrema dreta volia utilitzar els actes programats a favor de la seva pròpia propaganda política. (Amb tot respecte, i comprenent les raons, no veig que es guanyi gaire amb prohibicions, ni tampoc veig com queda parada, a base d'aquestes, la llibertat cristiana). Però l'arquebisbe de Toledo protegí àmpliament el viatge solemne de la imatge, i, per si això fos poc, Monsenyor Guerra Campos (l'anomenat popularment el «bisbe d'Espanya», és a dir, del règim i de la Televisió) s'introduí a Madrid per cantar les lloances de la Mare de Déu de Fàtima, prescindint de la jerarquia local. La impressió general: tristesa davant de la manipulació dels sentiments religiosos i la seva ridiculització.